

Çatışma Çözüm Yöntemlerinden Ortaklıkçı Model: Kuzey İrlanda Örneği

*The Consociational Model as a Means of Conflict Resolution:
The Northern Ireland Example*

Gamze BAL

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ORCID: 0000-0003-0818-1371, email: gamzeayanbal@gmail.com

Öz

İç ve dış aktörlerin etkili olduğu Kuzey İrlanda çatışması uluslararası ilişkilerin önemli etnik sorunlarından biridir. Ulster Plantasyonu sonrasında gelen çoğunluğu Protestan olan yerleşimciler ile çoğunluğu Katolik olan yerli halk arasında toprak, kaynak, güç mücadelesi çatışmanın başlangıcını oluşturmuştur. Uzun yıllar Birlikçiler ve Cumhuriyetçiler arasında devam eden çatışmada Belfast antlaşmasıyla birlikte görece başarılı olan uzlaşma süreci başlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı uzlaşma ve güç paylaşımı üzerinde yoğunlaşan çatışma çözüm yöntemlerinden ortaklıkçı modelin Kuzey İrlanda çatışmasında ne ölçüde uygulanabildiğini analiz etmektir. Sonuç olarak çalışmada Kuzey İrlanda’da ortaklıkçı modelin uygulanmasıyla tarafların güç paylaşımı esasıyla siyasi temsilde yer alması ve beraberinde ekonomik, siyasi, sosyal anlamda kazanımlar elde etmesi nedeniyle göreceli başarılı bir uygulama olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortaklıkçı Model, Kuzey İrlanda Çatışması, Belfast Anlaşması

Abstract

The Northern Ireland conflict is one of the important ethnic problems of international relations whereby internal and external actors have been of influence. The struggle for land, resources and power between mostly Protestant settlers who settled after the Ulster Plantation, and the native population who were mainly Catholic, constituted the beginning of the conflict. The conflict between the Unionists and Republicans had been on-going for many years, but with the Belfast agreement a relatively successful reconciliation process commenced. It is within this context that the study aims to analyse the extent to which the consociational model; a means of conflict resolution adopted in Northern Ireland which focuses on conciliation and power-sharing was successfully applied. The findings of the study indicate that the said model has been applied relatively successfully, as the parties have had political, social and economic gain as a result of political representation, derived from the sharing of power.

Keywords: The Consociational Model, The Northern Ireland Conflict, Belfast Agreement.

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi/Research Article	Başvuru Tarihi / Submitted 18.04.2025	Kabul Tarihi / Accepted 19.05.2025
Bu makaleye atıf için / To cite this article Bal, G. (2025). Çatışma Çözüm Yöntemlerinden Ortaklıkçı Model: Kuzey İrlanda Örneği. <i>Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi</i> , 9(1), 78-94.		

Giriş

İmparatorluk döneminin sona ermesiyle her etnik topluluğun bir devlet kuramaması, kurulan bazı ulus devletlerin etnik, dini, dilsel veya kültürel bağlamda birbirinden farklı azınlık toplulukları ve azınlık kimliği benimseyen grupların çoğunluk grup tarafından dışlandığı derinden bölünmüş toplumları oluşturmuştur. Bu tür toplumlarda siyasi kimlikler bireylerin ait oldukları toplumsal kimlikler tarafından şekillenmekte; siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, kamu kurumları farklılıklar temelinde belirlenmektedir. Bu durum güvensizlik, temsiliyet sorunu, siyasal dışlanma gibi sorunları tetikleyerek grupların birbirlerinin varlığını tehdit olarak algılamasına (Horowitz, 1985: 3) ve nihayetinde şiddetli çatışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla çatışma sürecinin ve farklılıkların nasıl yönetileceği konusu günümüz heterojen toplumlarının çözüm bulmaya çalıştığı, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda çalışmalarda bulunan çatışma yönetim literatüründe soykırım (Harff, 2003), zorunlu göç (McGarry, 2010), asimilasyon ve entegrasyon (Reilly, 2012) gibi azınlık grup kimliklerini yok sayan yöntemlerin yanı sıra devletlerin azınlık toplulukları tanımasıyla çatışmaların yönetilebilir olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Bu modellerden biri Arend Lijphart tarafından geliştirilen ortaklıkçı modeldir (Lijphart, 1977). Ortaklıkçı model, büyük koalisyon, azınlık vetosu, orantılı temsil, grup özerkliği gibi kurumsal mekanizmalar ile çoğunluğun iradesinin azınlığı dışlamasına engel olarak azınlık grupların siyasi katılımının sağlanmasını amaçlayan farklılıkları yönetme metodudur.

Lijphart tarafından geliştirilen bu model, farklı grupların birbirlerini tanımasıyla derinden bölünmüş toplumlarda çatışma yönetiminin mümkün olup olmadığı araştırma sorusu üzerine inşa edilen bu çalışmanın metodolojik bağlamda teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Aynı zamanda ortaklıkçı teorisinin derinden bölünmüş toplumlarda barış ve istikrarın sağlanmasını kolaylaştırdığı hipotezini savunan mevcut çalışma, teorisinin derinden bölünmüş toplumlarda nasıl uygulandığını test etmek amacıyla vaka ile desteklenmiş; örneklem olarak Kuzey İrlanda sorunu incelenmiştir. Katolik milliyetçiler ile Protestan birlikçiler arasında siyasi, sosyal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere bir çok alanda kutuplaşmanın derinden hissedildiği ve tarafların radikalleşerek şiddetli çatışmaların yaşandığı Kuzey İrlanda örneği, sorunun çözümünde ortaklıkçı metoda başvurularak istikrarın sağlanılmış olması nedeniyle; derinden bölünmüş toplumlarda barışçıl bir sistem benimsenmesinin farklılıkları tanıyarak mümkün olduğunu gösteren güçlü bir örnek olması açısından çalışmada vaka olarak seçilmiştir. Her ne kadar ortaklıkçı modelin tek bir vaka üzerinden incelenmiş olması bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmış olsa da teoriyi detaylandırma ve modelin uygulanabilir bir çatışma yönetim metodu olarak geliştirilmesine katkı sağlama fırsatı vermiştir. Nitekim 1998 yılında imzalanan Belfast Anlaşması'nda Kuzey İrlanda'da ortaklıkçı modelin uygulanmaya başlanması ile birlikte hem Katoliklerin hem de Protestanların siyasi hakları güvence altına alınmış; yürütme iki grup arasında paylaşılmış; tarafların hassas oldukları konularla ilgili kararların alınma süreçlerine veto yetkisi dahil edilmiştir. Böylece Kuzey İrlanda sorunu ortaklıkçı modelin uygulanmasıyla çatışma durumundan yönetilebilir bir sürece dönüşmüştür.

Teorik analiz ve vaka incelemesini birlikte ele alan bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Lijphart tarafından geliştirilen ortaklıkçı model ve bu modelin temel ilkeleri, teoriye yönelik eleştiriler sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Kuzey İrlanda sorunun gelişimi irdelenerek Protestanlar ve Katolikler arasındaki kutuplaşma belirlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Belfast Anlaşması ile kurulan yeni siyasal yapının ortaklıkçı modelin dört temel ilkesi olan büyük koalisyon, azınlık vetosu, orantılı temsil, grup özerkliği ile örtüşüp örtüşmediği; Kuzey İrlanda bağlamında nasıl uygulandığı; ne tür sonuçlara neden olduğu tartışılmıştır. Tüm bu çerçevenin belirlenmesinde ve verilerin yorumlanmasında nitel içerik analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu yönetime uygun olarak akademik literatürün yanı sıra anayasal metinler, seçim sonuçları, anlaşmalar, resmi raporlar gibi belgeler arasında karşılaştırmalı analiz yapılarak teorik çerçeve ile ampirik gerçeklik arasında bağ kurulmuştur. Bu sayede derinden bölünmüş toplumlarda farklı grupları tanıyan ve bu gruplara siyasal sürece katılım hakkı veren ortaklıkçı modelin pratikte nasıl işlediği yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Çatışma Çözümünde Ortaklıkçı Model

Çatışma yönetim metotlarından biri olan ortaklıkçı model derinden bölünmüş toplumlarda istikrarın demokratik yollarla sağlanması amacıyla ABD’li siyaset bilimci Arend Lijphart tarafından geliştirilmiş ve “Çoğul Toplumlarda Demokrasi” adlı çalışmasıyla literatürün dikkatini çekmeye başlamıştır (Gülboy, 2015: 92). Lijphart’a göre çoğunlukçu demokrasinin derinden bölünmüş toplumlarda uygulanması doğru değildir (Lijphart, 1977: 42). Çünkü çoğunluğun yönettiği, azınlığın muhalefette kaldığı ya da dışlandığı derinden bölünmüş toplumlarda bu sistemler çatışmayı tetiklemektedir (Lijphart, 1999: 16). Zira siyasal sistemin tüm grupları kapsayacak şekilde tasarlanmaması dışlanan grupların protesto, pasif direniş, hatta şiddet gibi araçlara başvurmasına sebep olabilmektedir (Reilly, 2001: 7).

Bu kapsamda Lijphart, güç paylaşımına dayalı ortaklıkçı modelin uygulanmasıyla demokrasinin yalnızca homojen toplumlarda değil aynı zamanda heterojen ve derinden bölünmüş toplumlarda da başarılı olacağını savunmuştur. Ortaklıkçı model çoğulculuğu benimseyerek topluluk haklarının ve kimliklerinin kabul edilmesi ve tanınmasını amaçlayan çatışma yönetim metodudur (Gülboy, 2015: 89). Güç paylaşımının esas olduğu bu modelde toplumsal uzlaşmadan ziyade siyasi elitler arasında işbirliği ve uzlaşma ön plana çıkmaktadır. Zira toplumsal uzlaşmanın ya da bütünleşmenin çatışmayı arttırabileceği, siyasi elitlerin ise çatışmayı yönetme gücüne sahip oldukları varsayılmaktadır (Dixon, 2023: 3). Bu sebeple Lijphart ortaklıkçı demokrasiyi bölünmüş siyasi yapıya sahip demokrasileri istikrarlı bir demokrasiye dönüştürmek amacıyla oluşturulmuş elit hükümeti olarak ifade etmektedir (Lijphart, 1981: 17).

Ortaklıkçı modelde sistemin başarılı bir şekilde işlemesi amacıyla büyük koalisyon, orantılılık, veto hakkı ve otonomi olmak üzere dört temel ilkenin benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir (Lijphart, 2014: 96-10; Gülboy, 2015: 97-102). *Büyük koalisyon hükümeti*, tüm grupların siyasi karar alma mekanizmalarında yer almasını ifade etmektedir. Dolayısıyla mecliste güç paylaşımına dayalı yürütme oluşturularak yalnızca çoğunluğun değil azınlıkların da yönetime dahil edilmesiyle istikrarın ve meşruiyetin arttırılması amaçlanmaktadır. *Orantılılık* grupların siyasette, kamu

istihdamında, kaynaklardan yararlanmakta nüfuslarıyla orantılı bir şekilde faydalanmasıdır. Orantılı temsil topluluklar arası adaletin sağlanmasında etkili bir mekanizma oluşturmaktadır. Yine de grup sayılarındaki değişimlere uyum sağlama noktasında yavaşlık, siyasal temsilde zaman zaman dengesizlikler yaşanmasına sebep olabilir de (Lijphart, 1999: 41) Lijphart azınlık haklarının korunması için gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Lijphart, 1999: 33). *Veto Hakkı*, gruplar için önemli olan konularda karar alınırken yasal düzenlemelerle gruplara veto yetkisinin verilmesidir. Bu mekanizma özellikle grup kimliğiyle ilişkili sembolik konularda uzlaşının sağlanabilmesi için her iki grubun onayını zorunlu kılarak tek taraflı kararları engellemektedir. Bu mekanizma karar alma süreçlerinde yavaşlamaya veya tıkanmalara sebep olabilmektedir. Ancak Lijphart bu ilkenin azınlık grupların sisteme güven duyması (Lijphart, 1999: 38) ve grup iradesinin yok sayılmamasının engellenmesi açısından önemli olduğunu savunmaktadır (Lijphart, 1977: 37). Otonomi ise grupların iç işlerinde, kültür, eğitim gibi alanlarda özerklik kullanabilmeleridir. Ancak bu uygulamalar topluluklar arasında ayrı eğitim sistemlerinin uygulanmasına fırsat verdiği için entegrasyon sorunlarına da neden olabilmektedir (Gallagher, 2016: 368). Lijphart farklı topluluklara kendi kültürel, eğitimsel veya dilsel alanlarda tanınmasıyla çatışmaların yerel düzeyde yönetilebilme imkanı elde edildiğini belirtmektedir (Lijphart, 1999: 96).

Ortaklıkçı modelin temel ilkeleri, azınlıkların yönetime ve yönetişime katılımını kurumsallaştırmaktadır (Lijphart, 1999: 33). Ancak kurumsal olarak bu kimliklerin tanınmasının kutuplaşmaya derinleştirebileceği, bazı durumlarda elitlerin grup kimliklerini çıkarları için araçsallaştırabileceği gibi eleştiriler bulunmaktadır (Horowitz, 1985: 574-576). Lijphart ise barış ve istikrarın sağlanmasında sistemin meşruiyeti için bu tür güvenlik mekanizmalarının gerekli olduğunu savunmaktadır (Lijphart, 1999: 39-40).

Kuzey İrlanda Sorununun Gelişimi

Tarih boyunca İrlanda adası birçok kralın hakimiyet kurmak istediği bir coğrafya olmuştur. Ada, 12. yüzyılda İngiltere Kralı II. Henry döneminde medeniyetsiz halkı medeniyetle tanıştırmak söylemiyle Birleşik Krallık tarafından işgal edilmiştir (Laçiner, 2001: 6). İrlanda'nın Birleşik Krallık hükümdarları tarafından fethi, 17. yüzyılda Ulster Plantasyonuna önünü açmıştır. Plantasyon yerli İrlandalıları, İskoçlara ve İngiliz yerleşimcilere verilen topraklarından mahrum bırakmıştır. Oliver Cromwell yönetiminde gerçekleşen Cromwell Plantasyonu ile de neredeyse tüm toprakların Katoliklerden Protestanlara devredilmesi planlanmıştır. Plantasyonların bir sonucu olarak İrlanda'nın Kuzeyi, dil, din ve statüye göre bölünmüş farklı gruplar tarafından doldurulmuştur. Yerli İrlandalıları Katolik iken, yeni yerleşimciler Protestanlardan oluşmuştur (McEvoy, 2008: 22).

Kuzey İrlanda'nın geleceğini etkileyen bir diğer önemli gelişme II. James ve William arasında çıkan taht savaşı olmuştur. Katolikler II. James'i desteklerken; Protestanlar Hollanda Orange Prensi William'ı desteklemişlerdir. Ancak Boyne Savaşı'nda William'ın galip gelmesi, Kuzey İrlanda 1690'dan 1720'lere kadar devam eden bir dizi baskıcı ceza yasasının uygulanmasına sebep olmuştur. Bu yasalara göre Katolikler siyaset kurumundan dışlanırken aynı zamanda sert sosyal önlemlere tabi tutulmuşlardır.

Örneğin; Parlamentoda vekil bulunduramamakla birlikte; ordu üyeliğinden, hukuk mesleğinden, kamu görevinden veya milletvekili olmaktan men edilmişler; Katolik okulları ve cenaze törenleri yasadışı hale gelmiş; mülk sahibi olmaları ve Katoliklerle evlilikler yasaklanmıştır (McEvoy, 2008: 23).

1845–1850 yılları arasında yaşanan büyük kıtlık tarafların radikalleşmesine sebep olmuştur. Bir milyon kişi açlıktan ölüyor, yaklaşık bir milyon İrlandalı da göç etmek zorunda kalmıştır. Göç, salgın hastalıkları ve daha fazla ölümü beraberinde getirmiştir. Kıtlık döneminde Birleşik Krallık'ın insanların açlıktan ölmesini görmezlikten gelmesi, İrlanda halkının hem İngilizlere hem de Protestanlara duydukları öfkeyi arttırmış, İrlanda halkının birlik olma duygusunu pekiştirmiştir (Şöhret, 2013: 49-50). Böylece İrlandalıların bağımsızlık fikri her geçen gün artmış ve 1916 Paskalya ayaklanmasının yaşanmasına sebep olmuştur. Paskalya ayaklanması Birleşik Krallık tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Akabinde İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu'nun kurulmasıyla Katolikler; Ulster Gönüllü Gücü'nün kurulmasıyla Protestanlar silahlanmış ve silahlı mücadele dönemi başlamıştır. (Şöhret, 2013: 53) Protestanlar İrlanda adasının Kuzey bölümünde toplam nüfusun %70'ini oluştursa da adanın genelinde azınlık durumunda oldukları için dini özgürlüklerinin kısıtlanacağını ve ekonomik refahlarının azalacaklarını düşündüklerinden Katoliklere karşı mücadele etmişlerdir (Şen, 2021: 212). Bu çatışmalar iki grup arasında karşılıklı olarak nefret ve şiddet duygusunu tetiklemiş; halkın paramiliter gruplara olan desteğini arttırmıştır.

Aralık 1921 tarihinde İngiliz Hükümeti ve Sinn Fein arasında Anglo-İrlanda Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma uyarınca İngiltere, yirmi altı bölge için İrlanda Bağımsız Devleti olarak İrlanda'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bu, İrlanda'ya İngiliz İmparatorluğu içinde egemenlik statüsü verse de İrlanda'nın Birleşik Krallık'a bağlılığını gerektirmektedir. Antlaşma tam bağımsızlıkla sonuçlanmadığı için Sinn Fein içinde bölünmeye yol açmıştır (McEvoy, 2008: 28).

1949 yılında Güney İrlanda'nın, Birleşik Krallık'tan ayrılmasını fırsat bilen IRA ile Sinn Fein, Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığını kazanarak Güneydeki İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesi amacıyla yeni bir mücadele başlatmıştır (Şöhret, 2013: 56). Bu tarihten itibaren Kuzey İrlanda Sorunu, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kalmasını isteyen Birlikçiler ile tüm İrlanda adasını kapsayacak şekilde Birleşik İrlanda Devletinin parçası olmasını isteyen Cumhuriyetçiler arasında devam etmiştir.

Yalnızca akraba devletlerle birleşme talebi değil aktörlerin Kuzey İrlanda çatışmasında barışa yanaşmamasının ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik birçok sebebi bulunmaktadır. Protestan halkın adaya göç etmeye başlamasıyla birlikte başlayan sorunlar toplumsal ayrışmayı beraberinde getirmiştir. Özellikle mezhepsel ayrım evlerdeki bayraklardan kaldırım taşlarının boyandığı renge kadar kendisini göstermektedir. Devlet okullarına Katolik öğrencilerin yazılmasının engellenmesi; öğrenci kulüplerinde Katolik-Protestan ayrımının gözetilmesi; işletme sahiplerinin kendi mezhebinden olanlarla birlikte çalışması (Şen, 2021: 214) gibi Katolik halk hem siyasal alandan dışlanmış, hem de Protestanlarla eşit şekilde ekonomik kaynaklardan faydalanamamıştır.

1960'larda Kuzey İrlanda'da Katolikler, özellikle de ılımlılar, içinde bulundukları bu durumu, medeni haklar için mücadele eden Amerikalı siyahilerle özdeşleştirmişlerdir.

Katolikler “One man, one vote” (bir insan, bir oy), “We shall overcome” (üstesinden geleceğiz) gibi Amerikalılarla aynı sloganları kullanarak herkes için eşit hakların sağlanması amacıyla barışçıl protesto yürüyüşleri yapmışlardır (McGarry, 2004: 302). 5 Ekim 1968 tarihinde başlayan yürüyüşlere katılanlar karşı görüşte olan Protestanların saldırısına uğramışlardır.

Kuzey İrlanda polisi ise olayları desteklemekten ziyade taraflı davranarak şiddetin artmasına sebep olmuştur. Yürüyüşlerdeki şiddet olayları The Troubles olarak adlandırılmıştır (Şen, 2021: 216). Bir süre sonra Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda’ya asker göndererek Protestanların parlamentosunu kapatmış ve tüm yetkiyi Londra’ya aktarmıştır. Fakat bu uygulama çatışma çözümünde yetersiz kalmıştır. Ayrıca 30 Ocak 1972 tarihinde Londonderry’de gösteri yapan Katoliklere, İngiliz askerlerinin ateş açması sonucu 14 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlercesi ise yaralanmış, günümüzde Kanlı Pazar olarak adlandırılan olay yaşanmıştır (Şöhret, 2013: 57). Olaylara Birleşik Krallık’ın müdahalesi McGarry ve O’Leary tarafından utanç siyaseti olarak tanımlanmıştır (McGarry, 2004: 302).

Kuzey İrlanda Sorununda Ortaklıkçı Modelin Uygulanması

Kuzey İrlanda’da Birlikçiler ve Cumhuriyetçiler arasında devam eden çatışmayı sona erdirmek ve gruplar arası uzlaşmayı sağlamak amacıyla güç paylaşımının uygulanmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda ilk deneyim 1973’te imzalanan Sunningdale Anlaşması olmuştur. Anlaşma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak uzlaşmanın sağlanması gerektiği konusunda kararlı olan Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti öncülüğünde, 1998 yılında Belfast diğer adıyla Hayırlı Cuma olarak bilinen kapsamlı bir anlaşma imzalanmıştır.

Sunningdale Anlaşması

Kanlı Pazar olayından sonra iki grup arasında çatışmaların sona ermesi için siyasal çözüm arayışları başlamıştır. Ekim 1972 tarihinde barışın sağlanması amacıyla Kuzey İrlanda Bakanı William Whitelaw tarafından “Kuzey İrlanda’nın Geleceği: Tartışma İçin Bir Belge” yayımlanmıştır. Belgede Kuzey İrlanda’nın İrlanda ile bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiği ve Kuzey İrlanda’nın statüsünün, halkın rızası olmaksızın değiştirilmeyeceği belirtilmiştir (Green Paper, 1972). Birkaç ay sonra yani Mart 1973 tarihinde “Kuzey İrlanda Anayasa Önerileri” hazırlanmış (Northern Ireland Constitutional Proposals, 1973); Mayıs 1973 tarihinde “Kuzey İrlanda Anayasası” imzalanmıştır. Anayasa maddelerinde gruplar arasında temel endişelerin giderilmesine yönelik maddeler yer almıştır.

Kuzey İrlanda Birleşik Krallık’ın bir parçasıdır... birleşik bir İrlanda’nın ancak Kuzey İrlanda’daki halkın çoğunluğun rızası ile mümkün olabilir...(md. 1.) ... Kuzey İrlanda Parlamentosu Yasası ve herhangi bir ilgili alt belge, dini inanç veya siyasi görüş temelinde herhangi bir kişi veya kişi sınıfına karşı ayrımcılık yaptığı ölçüde geçersiz olacaktır... (md.17). (Northern Ireland Constitution Act, 1973)

Toplum içinde bölünmüş olan grupların haklarının anayasal güvence altına alınması ile Birlikçiler ve Cumhuriyetçiler arasında uzlaşının sağlanması, azınlıkların varlıklarının tanınması amaçlanmıştır. 28 Haziran 1973 tarihli seçimlerde Ulster Birlikçi Partisi (UUP) oyların %29,3’ünü alarak Meclis’e 24 aday, %22,1 ile Sosyal Demokrat İşçi

Partisi (SDLP) 19 aday göndermiştir. Oyların %9,2'sini alarak 8 sandalyeyi kazanan İttifak Partisi ile birlikte, Kuzey İrlanda Yürütme Kurulu adlı bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bunun sonucunda 9 Aralık 1973 tarihinde Sunningdale Antlaşması imzalanabilmiştir. Ancak anlaşma ortaklıkçı model uygulamasında başarısız olmuştur. Gruplar arasında güç paylaşımının gönüllü bir şekilde sağlanması gerekirken aksine gruplar arası bölünmeler yaşanmaktaydı. Elitler pazarlık konusunda özerk davranmamakta ve gruplarını ikna edememekteydi. Özellikle Birlikçilerin güç paylaşımına dayalı sisteme karşı çıkmaları, gönüllü yetki paylaşımını engellemiştir (O'Leary, 2004: 72). Nitekim Birlikçi partilerden baskılar karşısında Ulster Birlikçi Parti Lideri Faulkner istifa etmiş ve Sunningdale Antlaşması sona ermiştir.

Her ne kadar bu süreç başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da elde edilen tecrübeler önemlidir. Yalnızca ılımlı grupların dahil edilmesinin doğru bir yaklaşım olmadığı katılımcı kesimin olabildiğince geniş tutulması gerektiği ve halkta kazanan kaybeden duygusunun oluşturulmadan sürecin devam edilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Belfast Anlaşması Öncesi Gelişmeler

Sunningdale sonrası önemli gelişme olarak gösterilebilecek Birleşik Krallık-İrlanda Antlaşması, Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher ile İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı Garret Fitz Gerald tarafından 15 Kasım 1985 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşmanın girişinde Kuzey İrlanda'daki iki toplumun kimliklerinin tanınması ve saygı duyulması ve her birinin barışçıl ve anayasal yollarla isteklerini talep etme hakkı olduğu, Kuzey İrlanda'da ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükten uzak, her iki toplumun da hükümet yapılarına ve süreçlerine tam olarak katılma hakkı belirtilmiştir (Anglo-British Agreement, 1985).

Anlaşmanın 1. Maddesinde Kuzey İrlanda'nın statüsündeki herhangi bir değişikliğin ancak Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun rızasıyla gerçekleşeceği vurgulanmıştır (Anglo-British Agreement, 1985). Dolayısıyla Birlikçilerin ve Cumhuriyetçilerin temel endişesi olan Kuzey İrlanda'nın statüsü konusunda ılımlı hava oluşturulmaya çalışılmış ve olabilecek herhangi bir değişiklik Kuzey İrlanda halkının isteğine bırakılmıştır.

2. Madde ile Kuzey İrlanda'da her iki kesimin ilişkilerini geliştirmek amacıyla Birleşik Krallık hükümeti ile İrlanda hükümeti arasında toplanacak bir hükümetler arası konferansın kurulması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda konferansın temel görevi, Kuzey İrlanda'nın siyasi meseleleriyle düzenli olarak ilgilenmek, güvenlikle ilgili konular, adalet yönetimi dahil olmak üzere yasal meseleleri düzenlemek ve sınır ötesi işbirliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Konferans, Kuzey İrlanda'daki iki geleneğin hak ve kimliklerini tanıma ve barındırma, insan haklarını koruma ve ayrımcılığı engelleme önlemleriyle kendisini ilgileneceği de madde 5'e eklenmiştir (Anglo-British Agreement, 1985). Doğrudan iki akraba devletin sorunda uzlaşmacı tavır alması ve bu bağlamda düzenli olarak toplantılar yaparak sürecin gelişimini takip etmesi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

Anlaşma maddeleri incelendiğinde sorunun çözümüne yönelik önemli adımların atıldığı görülmektedir. Ancak her iki grupta anlaşmaya karşı çıkmıştır. İrlandalı aşırı milliyetçiler, Birleşik Krallık-İrlanda Anlaşmasını emperyalist bir manevra olarak yorumlarken, Birlikçiler tarafından IRA'nın zaferi olarak yorumlanmıştır (O'Leary, 2004: 62).

Birleşik Krallık-İrlanda Antlaşmasından sonra önemli bir diğer gelişme Birleşik Krallık ve İrlanda hükümetleri, 15 Aralık 1993 tarihinde yayınlanan Downing Street Deklarasyonu olmuştur. Madde 4'te İngiliz Hükümeti'nin Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun Birliğe ya da birleşik İrlanda'ya dahil olma konusunda demokratik isteğini destekleyeceklerini vurgulamıştır. Madde 5'te İrlanda Hükümeti, Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun özgür rızası olmadan birleşik bir İrlanda'yı dayatmaya çalışmanın yanlış olacağı, ancak Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun anlaşması ve rızası ile gerçekleşebileceğini belirtilmiştir (The Downing Street Declaration, 1995). Deklarasyonda, İrlanda halkı, onları Birleşik Krallık halkından farklı kılacak şekilde tanımlanmaktadır. Kuzey İrlanda halkı, Birliği destekleyip desteklemediğine bakılmaksızın, açıkça İngiliz değil, İrlandalı olarak tanımlanmaktadır (O'Leary, 2004: 227).

Belfast Antlaşması

Hayırlı Cuma Anlaşması olarak da bilinen Belfast Anlaşması Kuzey İrlanda'da devam eden çatışma sürecini sona erdirmek amacıyla tüm girişimlerin neticesinde 10 Nisan 1998 tarihinde imzalanmıştır. Öncelikle Anlaşmada tüm Kuzey İrlanda halkının kendilerini İrlandalı veya İngiliz olarak tanıma hakkının olduğu ve buna bağlı olarak hem İngiliz hem de İrlanda vatandaşlığına sahip olma hakkının her iki hükümet tarafından da kabul edileceğini ve Kuzey İrlanda'nın statüsünde gelecekte yapılacak herhangi bir değişikliklerden etkilenmeyeceği belirtilmiştir (Belfast Agreement, 1998).

Anlaşmanın birinci bölümünün 1. ve 2. maddelerinde Kuzey İrlanda'da yasama ve yürütme yetkisine sahip ve tüm tarafların çıkar ve haklarını koruyacak demokratik 108 kişilik bir Kuzey İrlanda Meclis'i öngörülmüştür. Meclis'in ilk toplantılarındaki meclis oylamalarında üyelerin Birlikçi, Cumhuriyetçi gibi kimliklerini belirtmeleri gerekmiştir. Bu sayede grupların desteğinin ölçülmesi amaçlanmıştır (Belfast Agreement, 1998).

Meclis Komitelerinin Başkan ve Başkan Vekilleri d'Hondt sistemi kullanılarak orantılı olarak tahsis edilmektedir (Belfast Agreement, 1998). Bakanlıkların, Komite başkanlıkların ve üyeliklerinin paylaşımı, Meclisteki partilerin büyüklükleriyle orantılı bir şekilde yapılmaktadır (Belfast Agreement, 1998).

5. maddenin d bölümünde önemli kararların toplumlararası uzlaşya dayalı olarak alınması sağlamıştır. Ya paralel rıza yani oy veren üyelerin çoğunluğunun kararıyla ya da Birlikçi ve Cumhuriyetçi üyelerin en az %40'ının oyunun dahil edilmesiyle ağırlıklı oyun yani %60'ın sağlanmasıyla kabul edileceği belirtilmiştir.

Kuzey İrlanda'da yürütme yetkisi Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve 10 bakan tarafından Meclis adına yürütülmektedir (Belfast Agreement, 1998). Başbakan ve Başbakan Yardımcısı Anlaşmanın 5. Maddesine göre paralel rızaya veya nitelikli çoğunluğa göre belirlenirken 10 bakan meclisteki sandalye sayısı doğrultusunda d'Hont sistemi temelinde belirlenmektedir (Belfast Agreement, 1998). Böylece her iki grubun mecliste temsili sağlanmaktadır. Bu durumun denetiminin sağlanması da yani Birlikçiler ve Cumhuriyetçiler arasında saygı çerçevesinde fırsat eşitliğini teşvik etmek, yasal yükümlülükleri izlemek ve kamu kurumlarına yönelik bireysel şikayetleri araştırmak amacıyla bir Eşitlik Komisyonu'nun kurulması kararlaştırılmıştır (Belfast Agreement, 1998).

Anlaşma metninde yer alan bir diğer önemli husus hem İrlanda Cumhuriyeti ile hem de Birleşik Krallık ile olmak üzere iki ayrı Konsey'in kurulması olmuştur. Kuzey-Güney Bakanlar Kurulu olarak tasarlanan iki oluşum ile eğitimden ticarete birçok alanda İrlanda adası içinde istişare ve işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Belfast Agreement, 1998). İngiliz-İrlanda Konseyi ile halklar arasındaki ilişkilerin bütünlüğünü sağlama, uyumlu gelişimini teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. (Belfast Agreement, 1998).

Belfast Antlaşması ulusal taleplerin anlaşmanın merkezini oluşturması açısından önemlidir. İrlanda, Birlikçilerin İngiliz siyasi kimliğini tanıırken; Birleşik Krallık, İrlandalı Cumhuriyetçileri yalnızca kültürel veya dini bir azınlık olarak değil, gelecekteki olası İrlanda ulusal çoğunluğunun bir parçası olan ulusal bir azınlık olarak tanımıştır. Anlaşmayı yapan Birlikçiler, Cumhuriyetçileri sadece Katolik olarak değil, Cumhuriyetçi olarak kabul ederken, Cumhuriyetçiler de Birlikçileri yalnızca Protestan olarak değil Birlikçi kimlikleriyle de kabul etmişlerdir (McGarry ve O'Leary, 2004: 12). Dolayısıyla bir grubun diğer grubu ötekileştirmesi engellenerek birbirlerini eşit statüde görmeleri sağlanmıştır.

Lijphart'ın ortaklıkçı modelinin temel ilkelerinin pratiğe dönüştüren bir fırsat sunan Belfast Antlaşması, büyük koalisyon açısından değerlendirildiğinde yürütme organında Katolik ve Protestan temsilcilerin birlikte görevlendirilerek sistemde dengenin sağlanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin; Demokratik Birlikçi Parti (DUP) ve Sinn Fein liderleri aynı yönetimde yer alabilmiştir. Bu kutuplaşmış siyasette yaşanan dönüşümü göstermektedir. Toplumun tüm kesimine yürütmede yer verilmesi yani güç paylaşımının sağlanması hem ortak rızayı kolaylaştırmış hem de elitlerin grupları üzerinde etkisini arttırmıştır.

Ortaklıkçı teorisinin bir diğer unsuru olan orantılılık, bakanlıkların, komite başkanlıkların ve üyeliklerinin paylaşımı, mecliste bulunan partilerin büyüklükleriyle orantılı bir şekilde dağıtılması ile uygulanmaktadır. Yalnızca Sinn Fein ve DUP gibi büyük partiler değil İttifak, SDLP, UUP gibi küçük partilerin meclise katılımı sağlanarak azınlık grupların siyasal temsiliyeti artırılmıştır Teknik olarak d'Hondt süreci Kuzey İrlanda'da başarılı olmaktadır (McGarry ve O'Leary, 2004: 16). Nitekim Kuzey İrlanda Meclisinde güç 29 Kasım 1999 tarihinde Ulster Birlikçi Partisi, Demokratik Birlikçi Parti, Sosyal Demokrat İşçi Partisi ve Sinn Feinn olmak üzere dört ana parti arasında paylaşılmıştır (McEvoy, 2008: 158). Bu tarihten sonrada taraflar arasında güç paylaşımında sürekliliğin sağlanması esas olmuştur. Özellikle Sunningdale Anlaşması döneminde görüşmelerde yer almayan Sinn Fein'in ve diğer ana partilerin Meclis'te yer alması ortaklıkçı modelin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Yine hem Protestanlar hem Katoliklerden oluşan İttifak Partisi'nin de Meclis'te yer alması demokratik işleyiş açısından önemli bir gösterge olmuştur. 2017 Seçimlerinde Ulster Birlikçi Partisi 10, Demokratik Birlikçi Parti 28, Sosyal Demokrat İşçi Partisi 12, Sinn Feinn 27, İttifak Partisi 8 sandalye kazanmıştır (Northern Ireland Election, 2017). 2022 yılında yapılan seçimlerde ise Sinn Fein 27, DUP 24, İttifak Partisi 17, diğer bir birlik yanlısı parti olan Ulster Birlikçi Parti 9 ve Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi 7 sandalye kazanmıştır (Esen, 2022). Aynı zamanda kamu kurumlarından dışlanmış olan Katolik topluluk sisteme dahil edilmiştir. Vasıfsız işlerden yöneticilik gibi üst düzey mesleklere kadar her alanda Katolik ve Protestanlar eşit oranda istihdamına dikkat edilmektedir (NISRA, 2019).

Veto yetkisi, taraflara topluluklar arasında önemli konularda karar almak için nitelikli çoğunluk ve paralel rıza ilkelerinin getirilmesiyle verilmiştir. Mecliste kritik kararların alınmasında salt çoğunluk yeterli değildir her iki topluluğun desteğine ihtiyaç duyan bir mekanizma oluşturulmuştur. Böylece Katolik topluluğun Protestanlara, Protestan topluluğun Katoliklere kendi kimlikleri için hayati olarak gördükleri alanlara müdahale etmesi engellenmiştir.

Son unsur olan otonomi ise her iki topluluğun kendi kimliklerini koruyabilmesini sağlayacak olan eğitim, dil ve kültürel alanlarda özerkliğin verilmesiyle sağlanmıştır. 2022 verilerine göre devlet tarafından finanse edilen okulların yalnızca %7'si entegre okul statüsündedir; geri kalan okullar mezhepsel çizgide ayrılmıştır (Department of Education Northern Ireland, 2022).

Nihayetinde iki grup arası uzlaşmanın sağlanması ve ortaklıkçı modelin uygulanması çatışmaya sebep olan sorunlara çözüm bulunmasıyla mümkün olmuştur. Birlikçilerin ve Cumhuriyetçilerin temel endişeleri giderilerek Kuzey İrlanda halkına kendi kaderini tayin hakkının sunulması; gruplar arası eşitlik ilkesinin benimsenmesi; topluluklar için önemli olan konularda veto yetkisinin verilmesi psikolojik olarak grupları rahatlatmış ve sisteme katılımlarını sağlamıştır.

Her ne kadar Kuzey İrlanda'da ortaklıkçı modelin dört temel ilkesi uygulanarak topluluklar arasında barış sağlanmış olsa da uygulama süreci zaman zaman zaman kesintiye uğramaktadır. 2002 yılında Birleşik Krallık Hükümeti, IRA'nın gizli faaliyet sürdürdüğüne dair istihbarat bulundurmaları ve IRA ile Sinn Fein arasında yeterli ayrımın sağlanamamasını gerekçe göstererek Kuzey İrlanda meclisini askıya almış ve Londra yürütme yetkisini üstlenmiştir. Bu durum Katolik ve Protestan grup arasında siyasi güveni zedelemiştir. DUP, Sin Fein'i IRA'nın siyasi kanadı olarak görerek müzakereden kaçınmıştır. 2006 yılında St. Andrews Anlaşması ile IRA'nın silahsızlandırma süreci hızlandırılarak taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştır (Owen, 2006).

2017 yılında ise Sinn Fein'in Başbakan Yardımcı Martin McGuinness, DUP liderliğinde yönetimin yolsuzluk iddialarını ve yönetim eksikliğini öne sürerek istifa etmesi üzerine üç yıl süren bir anlaşmazlık dönemi yaşanmıştır. 2020 yılında imzalanan "Yeni On Yıl, Yeni Yaklaşım" anlaşması ile taraflar Birleşik Krallık ve İrlanda'nın arabuluculuğunda anlaşarak yeniden hükümet kurabilmişlerdir (McCormack, 2021).

Kuzey İrlanda'da ortaklıkçı modelin uygulanmasını sekteye uğratan bir diğer gelişme Brexit Süreci olmuştur. Brexit sonrası Avrupa Birliği (AB) ile Kuzey İrlanda arasında ticari ilişkileri düzenleyen Kuzey İrlanda Protokolü, 2022 yılında DUP tarafından Kuzey İrlanda ile Birleşik Krallık arasındaki bağa zarar verecek varoluşsal bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve hükümetin kurulmasına izin vermeyerek Protokol protesto edilmiştir (Demirci, 2022). 2023 yılında Birleşik Krallık ve AB arasında imzalanan Windsor Çerçevesi ile DUP'un endişeleri giderilmiş (Northern Ireland Assembly, 2023) ve 2024 yılında DUP'un hükümete geri dönmesiyle siyasi kriz aşılarak büyük koalisyon Sinn Fein lideri Michelle O'Neill'in başbakanlığında yeniden oluşturulmuştur.

Belfast Anlaşması sonrası güç paylaşımına dayalı sistemin askıya alınmasına sebep olan bu üç gelişmeden siyasi aktörlerin davranışlarının ortaklıkçı modelin uygulanmasında belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. DUP ve Sin Fein arasında yaşanan anlaşmazlıklar

sistemin istikrarını tehdit etmektedir. Esasen bu ortaklıkçı modele yönelik elitler arası gizli pazarlıklara sebep olacağı ve halkı siyasi katılımını engellediği eleştirilerini doğrulamaktadır. Diğer yandan ortaklıkçı modelin karşıt görüşlü olan siyasi aktörlerin uzlaşabileceği ve yürütmenin yeniden işlerlik kazanmasına fırsat veren bir sistemi oluşturabileceği de Kuzey İrlanda örneğinde görülmektedir. Aynı zamanda Sin Fein'in Meclis'te birinci parti olarak gelebilmesi, hem azınlık olarak dışlanan bir grubun demokratik yöntemlerle yönetim hakkı kazanması hem de silahlı mücadele tarafı da olan bir grubun hak arayışını silahlı çatışmadan siyasi temsil aracılığıyla sağlama imkanı sunan bir sisteme dönüştürmüş olması ortaklıkçı modelin başarısını göstermektedir. Diğer yandan bu durumun Katolik topluluğun sisteme olan güvenini arttırarak şiddet yoluyla değil demokratik kanallarla değişim yaratma imkanına sahip olabilecekleri inancını güçlendirmesi, ortaklıkçı modelin uzun vadeli barışçıl demokrasi inşasındaki etkisini de kanıtlamaktadır.

Sonuç

Derinden bölünmüş toplumlarda çatışma yönetiminde farklı grup haklarını tanıyan ya da yok sayan metotlar bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan ortaklıkçı model, devlet içinde azınlık haklarının varlığını kabul ederek uzlaşının sağlanacağını savunan etkili bir çatışma çözüm yönetimi olarak öne çıkmaktadır. Zira çalışmada ortaklıkçı modelin derinden bölünmüş toplumlarda barış ve istikrarın sağlanmasını kolaylaştırdığı tezi savunulmuş ve çalışmanın teorik çerçevesi olarak ortaklıkçı model ele alınmıştır. Çalışma hipotezinin test edilmesi amacıyla da Kuzey İrlanda sorunu incelenmiştir.

İncelenen örnek çatışmanın nasıl ortaya çıktığının anlaşılması amacıyla öncelikle tarihsel akış içerisinde sorunun sebepleri, aktörleri ve gelişim süreçleri ele alınmıştır. Kuzey İrlanda Sorunu, Birleşik Krallık tarafından İrlanda adasına Protestanların göç ettirilmesiyle başlamıştır. Göçler, ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Katolikler iş, barınma, güvenlik, siyasi alanlarda sistematik olarak ayrımcılığa uğramıştır. Protestanlar içinse Katolikler varoluşsal tehdit olmuştur. Katolikler ve Protestan toplulukları arasında başlayan çatışmalar zamanla ulusal şura dönüşmüştür. Katoliklerden oluşan Cumhuriyetçiler, Birleşik İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kaybettikleri haklarını geri alabileceklerini ve çatışmanın sona ereceğini düşünmektedirler. Protestanlardan oluşan Birlikçiler ise Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kalmaya devam ederek hem Birleşik Krallık'ın desteğini hem de sahip oldukları ayrıcalıklı durumun devamını istemektedirler. Dolayısıyla farklılaşan iki grup arasındaki hak arayışı Kuzey İrlanda'da köklü bir kimlik sorununun kaynağını oluşturmuştur. Bu sorunun çözümünde ise taraflar arasında uzlaşma kültürünün oluşturulmasına öncelik verilmiştir.

İki grup arasında uzlaşının sağlanması için önce ortaklıkçı modelin uygulandığı 1973 Sunningdale Anlaşması imzalanmış; ancak bu anlaşma başarısız bir girişim olmuştur. Sunningdale Anlaşması'nda edinilen tecrübe ortaklıkçı modelin uygulanması konusunda İrlanda Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık'ın istekli tavrı ve öncülüğünde tarafların bir araya getirilmesiyle 1998 Belfast Anlaşması imzalanmıştır. Belfast Anlaşması ile hem Katolik hem de Protestan toplumların siyasi katılımı güvence altına alınmış; yürütme Katolikler ve Protestanlar arasında paylaşılmış ve tarafların hassas olduğu konularda çekincelerini giderecek önlemler alınmıştır.

Kuzey İrlanda'da Lijphart tarafından önerilen büyük koalisyon, karşılıklı veto, orantılılık ve özerklik ilkeleri kurumsallaştırılmasıyla çatışma sonrası dönemde ortaklıkçı model barışçıl bir reçete oluşturmuş ve siyasi istikrarı göreceli olarak sağlamıştır. Bu bağlamda öncelikle iki grup arasında uzlaşının barış müzakere süreçlerinin sonucu olarak değil ortaklıkçı modelde yer alan güç paylaşımını kurumsallaştıran bir anayasal düzenin kurulmasıyla gerçekleştiğini ifade etmek gerekmektedir. Anayasal düzen ile çatışma azalmış; siyasi katılım artmıştır. İkinci olarak; akraba devletlerin güç paylaşımının uygulanmasında istekli olması ve tarafları teşvik etmesi, ortaklıkçı modelin uygulanmasına dair güveni arttırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim süreç tıkandığında İrlanda ve Birleşik Krallık'ın müdahalesi ile iki grup arasında uzlaş sağlanmıştır. Üçüncü olarak; siyasi elitler arasında iş birliğinin ortaklıkçı modelin uygulanmasında kritik bir rol oynadığı; bu işbirliğinin kırılğan olduğu ve yürütmenin tıkanmasına neden olabileceği Sinn Fein ve DUP arasında yaşanan krizlerde görülmüştür. Dördüncü olarak; Brexit sürecinde olduğu gibi dışsal faktörlerin sistemin istikrarını etkileyebileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen son bulgu ise sistemin kimlik temelli siyaseti desteklediğidir. Her ne kadar sistem İttifak Partisi gibi ılımlı aktörlerin, UUP ve SDLP gibi küçük partilerin meclise katılımını sağlayarak azınlık grupların siyasi katılımını arttırsa da nihai olarak etnik veya dinsel temsile dayalı bir yapı inşa etmektedir. Katı etnik ayrımı temsil eden siyasi aktörleri ödüllendiren bu yapı topluluklar arası ilişkiyi ve yakınlaşmayı sınırlandırmakta; nihayetinde toplulukların entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.

Tüm bu bulgular ortaklıkçı modelin çatışma potansiyeli olan diğer derinden bölünmüş toplumlar için de barış ve istikrarı sağlama potansiyelinin bulunduğunu göstermektedir. Zira alternatif modeller söz konusu olsa da ortaklıkçı model kutuplaşmanın derinleştiği çatışmanın arttığı toplumlarda farklı gruplara haklar vererek istikrarın sağlanabileceğini gösteren başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Elbette her çatışmanın nedenleri, aktörleri ve uzlaşma süreçleri birbirinden farklıdır. Yine de Kuzey İrlanda örneği ortaklıkçı modelin çatışma çözüm yönetiminde uygulanabilir bir yöntem olduğunu ve barışçıl bir yol haritası sunduğunu göstermektedir. Ortaklıkçı modelin orantısız temsil, veto, otonomi hakkının anayasal çerçevede tanınması ile grup haklarının siyasi güvence altına alınması yöntemi Kuzey İrlanda örnek alınarak başka derinden bölünmüş toplumlarda da uygulanabileceğini göstermektedir. Sunningdale Anlaşması'nın tarafların tamamını kapsamaması, tarafların temel çekincelerine yanıt verememesi; daha kapsayıcı ve güç paylaşımını esas alan Belfast Anlaşması ile iki grup arasında uzlaşının sağlanması diğer bölünmüş toplumlar için örnek teşkil etmektedir.

Diğer yandan vaka çalışması sonucu elde edilen bulgular ortaklıkçı modelin elitlerin rolü, kimlik temelli siyaseti pekiştirmesi gibi uzun vadeli istikrar ve barışı zorlaştıran kısıtlarının da bulunduğunu göstermektedir. Ortaklıkçı modelin diğer derinden bölünmüş toplumlar için çatışma sonrası sürece başlangıç çerçevesi oluşturabileceği; ancak uzun vadede kalıcı barışı desteklemeye yönelik reformlara ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kutuplaşmanın önlenmesi amacıyla sivil toplum işbirlikleri artırılabilir, kimlik dışı siyasi alanın güçlendirilmesi sağlanabilir.

Sonuç olarak ortaklıkçı modelin uygulanması zaman zaman ciddi sınamalarla karşı karşıya kalsa da genel olarak sistem istikrarı korumaktadır. Bu bağlamda ortaklıkçı model Kuzey İrlanda çatışmasını barışa dönüştüren çerçeveyi sunarken; Kuzey İrlanda

da ortaklıkçı modelin imkan ve sınırlarının pratiğini göstermektedir. Nihayetinde Protestan ve Katolik grupların eşitlik ilkesi çerçevesinde siyasi, ekonomik, sosyal haklardan faydalanması, anayasal korumayla siyasi katılımın sağlanması ve çatışmanın barışa evrilmesi; ortaklıkçı modelin derinden bölünmüş toplumlarda istikrarın sağlanması açısından önemli bir kuramsal yaklaşım olduğunu ve ortaklıkçı modelin zaman zaman aksaklıklar yaşansa ya da sınırlılıkları bulursa da başarılı bir çatışma yönetim modeli olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- Dixon, P. (2023). Power Sharing in Deeply Divided Societies: Consociationalism in Wonderland and the Northern Ireland Peace Process. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1–24. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1057610X.2023.2221512> .
- Erkem Gülboy, P. (2015). *Sömürgeci Ulus Devlete Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*, Kalkedon Yayınları.
- Esen, H. (2022). Kuzey İrlanda'daki seçimleri, İngiltere'den ayrılığı savunan Sinn Fein kazandı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-irlandadaki-secimleri-ingiltereden-ayriligi-savunan-sinn-fein-kazandi/2581845>.
- Gallagher, T. (2016). Shared education in Northern Ireland: school collaboration in divided societies. *Oxford Review of Education*, 42(3), 362–375.
- Harff, B. (2003). No lessons learned from the Holocaust? Assessing risks of genocide and political mass murder since 1955. *American Political Science Review*, 97(1), 57-73.
- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press.
- Ireland. (1985). *Anglo-Irish Agreement*. <https://assets.ireland.ie/documents/Anglo-Irish-Agreement-1985.pdf>.
- Ireland. (1998). *Belfast Agreement*. <https://assets.ireland.ie/documents/good-friday-agreement.pdf>.
- Ireland. (1993). *Down Street Declaration*. <https://assets.ireland.ie/documents/peace-process--joint-declaration-1993.pdf>.
- Laçiner, S. (2001). *İngiltere, Terör Kuzey İrlanda Sorunu ve İnsan Hakları*. Avrasya Bir Vakfı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara Çalışmaları Dizisi No: 6.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, Yale University Press.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale University Press.
- Lijphart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies. *Journal of Democracy*, 15(2), 96–109.
- McCormack, J. (2021, January 1). Stormont deal: One year on, what's changed?. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-55467214>.

- McGarry, J. (2004). Globalization, European Integration, and the Northern Ireland Conflict. İçinde: J. McGarry ve B. O'Leary (Ed.), *The Northern Ireland Conflict Consociational Engagements* (s. 294-322). Oxford University Press.
- McGarry, J. (2010). Demographic Engineering: The State-Directed Movement Of Ethnic Groups As A Technique Of Conflict Regulation. *Ethnic and Racial Studies*, 21(4), 613-638.
- McGarry, J. ve O'Leary, B. (2004). Introduction: Consociational Theory and Northern Ireland. İçinde: J. McGarry ve B. O'Leary (Ed.), *The Northern Ireland Conflict Consociational Engagements* (s. 1-61). Oxford University Press.
- McEvoy J. (2008). *The Politics of Northern Ireland*, Edinburg University Press.
- NISRA. (2020). *Labour Force Survey Religion Report 2019*. <https://www.nisra.gov.uk/publications/labour-force-survey-annual-report-2019>.
- Northern Ireland Election. (2017). *Northern Ireland Assembly Elections 2017*. <https://www.ark.ac.uk/elections/fa17.htm>.
- Northern Ireland Assembly. (2023). *Windsor Framework*. <https://www.niassembly.gov.uk/assembly-business/brexit-and-beyond/the-windsor-framework/>.
- Northern Ireland Executive. (1973). *Northern Ireland Constitutional Proposals*. <https://library2.nics.gov.uk/pdf/dof/2022/PDF220080.pdf>.
- Northern Ireland Office. (1972). *The future of Northern Ireland: a paper for discussion (Green Paper)*. <https://cain.ulster.ac.uk/hmsio/nio1972.htm>.
- O'Leary, B. (2004). The Anglo-Irish Agreement: Folly or Statecraft?. İçinde: J. McGarry ve B. O'Leary (Ed.), *The Northern Ireland Conflict Consociational Engagements* (s. 62-96). Oxford University Press.
- Owen, P. (2006, October 17). What is the St Andrews agreement?. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/politics/2006/oct/17/northernireland.devolution1>.
- Reilly, B. (2001). *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge University Press.
- Reilly, B. (2012). Centripetalism: Cooperation, accommodation and integration. İçinde: S. Wolff ve C. Yakinthou (Ed.), *Conflict Management in Divided Societies* (s. 57-65). Routledge.
- Şen, O. (2021). Kuzey İrlanda: Bölünmüş Bir Adada Barışa Giden Yol. İçinde: G. Tanrıverdi (Ed.), *Çatışmaların Çözümü Mümkün mü? Dünyadan Örneklerle Barış Süreci* (s. 209-224). Siyasal Kitabevi.
- Şöhret, M. (2013). Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 39-76.

Structured Abstract

The Northern Ireland problem has been one of the most contentious problems to date. With the immigration of Protestants to the island by the United Kingdom, Ireland's natives who were Catholics, began to be deprived of their economic, political and social rights. Thereon began the struggle for power between the Catholics who wanted to reclaim their rights, and the Protestants who had no desire to leave the island. The struggle for the throne in the Boyne War was a poignant example of how both sides used every opportunity to further their cause. The Catholics' support for James II's claim to the throne was given with the hope of reclaiming their rights, whereas the Protestants supported the Dutch Prince William. With William's victory however, the Catholics were subjected to severe political, social and economic policies. What is more, when the English turned a blind eye to those dying from starvation and contagious diseases between 1845-1850, it fuelled the hatred felt by the Catholics towards them and the Protestants. These events eventually led to the Easter Rising in 1916 with both sides taking up arms; the Catholics with the creation of the Irish Republican Army and the Protestants with the Ulster Volunteer Force. Once armed conflict began between these two groups, together with the mutual hatred and violence between them support for paramilitary groups only increased on part of the people.

Essentially, the conflict between the Catholics and the Protestants turned into a struggle between the Nationalists and the Unionists. Whilst the Unionists wanted Northern Ireland to remain part of the United Kingdom, the Nationalists wanted to be part a united Ireland comprised of the entire island. In the event that the Unionists realised their objective, the Catholics who constituted the major population of the island, believed that they would remain a minority in Northern Ireland. The Protestants meanwhile feared that should the island be united as a whole, they would remain a minority and become assimilated with the majority. In the meantime the Protestants increased ownership of land; their considerable economical, political and social rights led to the ostracisation of Catholics, thereby increasing their radicalisation. This in turn paved the way for separatist terrorist groups such as the IRA gaining more support among the people.

From the 1960's onwards, the moderate Catholics in Northern Ireland began to chant slogans such as "One man, one vote" and "We shall overcome", with the hope of creating peace and procuring equal rights for everyone. By now, Northern Ireland was divided into two distinct camps and during a protest on 30th January 1972, protesters were attacked by opposing Protestants. However the failure of the Northern Irish police and the United Kingdom to provide the necessary support to the peace protest resulted in bloody conflict. This was thereon infamously known as "Bloody Sunday", and it was only after this tragedy that both sides decided to seek political solutions to end the conflict.

Both the Unionists and the Nationalists made attempts to end the on-going conflict and secure conciliation by means of sharing power, the first of which was the 1973 Sunningdale Agreement. The Agreement stipulated that no discrimination should be made with respect to religious beliefs or political views among groups. It was stressed that the status of Northern Ireland may only be altered according to the majority will of

the people. However, the Sunningdale Agreement was unsuccessful in its application of the consociational model. Nonetheless, it played a significant role on the path leading to the Belfast Agreement. It concluded that restricting inclusion to just moderate groups was not acceptable; that it should be kept as wide as possible and that the process should proceed without causing feelings of victory or loss among the people.

The British - Irish Agreement was the next notable development proceeding Sunningdale. Signed on 15th November 1985 by Margaret Thatcher, the Prime Minister of Great Britain and the Prime Minister of the Republic of Ireland Garret Fitz Gerald, it emphasised the rights of both sides to assert and claim their rights peacefully and constitutionally. Moreover it secured the rights of both groups to inclusion in their Northern Ireland governmental structures and processes, free from discrimination and intolerance. The publication of the Downing Street Declaration of 15th January 1993 between the British and Irish governments contributed considerably to the development of the consociational model. The Declaration stipulated that the British government would support the democratic wishes of the majority of the Northern Irish people to be part of either the United Kingdom or a united Ireland.

Pursuant to these developments, the Good Friday Agreement also known as the Belfast Agreement, was signed on 10th April 1998 with the intention of ceasing all conflict that was still on-going. The Agreement clearly stated that the people of Northern Ireland had the right to identify themselves as either Irish or British thereby having both British and Irish citizenship, that this would be accepted by both governments, and that should the status of Northern Ireland change in the future they would not be affected. In Strand 1, Articles 1 and 2 of the Agreement set forth the structure of a democratic Northern Irish Assembly consisting of 108 members with executive and legislative authority, responsible for protecting the rights and interests of all parties. The allocation of Ministers, Committee Chairs, and members in the Assembly had to be in proportion to the strength of the parties in the Assembly. Article 5 (d) ensured that key decisions would be made on the basis of negotiation among the communities. It was specified that this would be acceptable either with parallel consent; the decision of the majority of those members who voted including a majority of the unionist and nationalist members voting, or a majority vote of 60% with the inclusion of at least 40% of each of the Unionist and Nationalist members' votes.

Another matter of importance in the Agreement was the establishment of two separate Councils; one for the Irish Republic and one for the United Kingdom respectively. The aim of the North-South Ministerial Council was to ensure consultation and cooperation throughout Ireland in numerous fields, ranging from education to commerce. The British – Irish Council on the other hand, was founded to ensure unity of relations between the people and encourage their harmonious progression. The Agreement secured the acceptance of the political identity of the Unionists by Ireland. Alternately, the United Kingdom recognised the Irish Nationalists as not only a cultural or religious minority, but possibly as part of the national majority of a future Ireland. Such recognition and acceptance essentially prevented alienation among the groups.

When the Belfast Agreement is evaluated from the perspective of the consociational theory; it is evident that obtaining cross-sectional consent, the appropriate placement of

all sections of society in the executive arm in accordance with the sharing of power, permittance of the application of the D'Hont system by the Northern Ireland Assembly, the requirement of a qualified majority with respect to decision- making on matters of significance, and the introduction of parallel principles of consent, all played a key role in creating a stable Northern Ireland. Despite the political process being suspended from time to time or armed conflict arising between the groups, the desire of the United Kingdom and Ireland for the model to work facilitated its implementation. Consequently, the consociational theory as developed by Arend Lijphart whereby power-sharing and conciliation are the foundations, can be said to have objectively secured stable progress in Northern Ireland.